

Б. П. Яценко

Країнознавство

КРАЇНОЗНАВСТВО – сукупність міжгалузевих наукових досліджень, спрямованих на комплексне вивчення країн і регіонів, систематизацію та узагальнення даних про їхню природу і територію, геопросторові особливості, склад населення та його культуру, господарство, суспільно-політичну організацію, зовнішні відносини. Об'єкт К. – країни як осн. елементи будови світосистеми, що розвиваються в певному просторі й часі, а також їхні частини (р-ни) та регіон. угруповання. У контексті світосистем. та цивілізац. підходів країнозн. дослідж. пов'яз. із вивченням соц., екон., культурол. і політ. аспектів геосистем країн та політ. утворень (держав), що виникають на їхніх теренах.

Історично склалося декілька різновидів К. Геогр. К. (Regional Studies) має багатовік. традиції й доволі чітку методологію та концепції дослідж.; дає системні уявлення про особливості життя різних країн і народів. Знаковими у розвитку цієї науки стали праці Б. Варенія (Вареніуса; «Geographia generalis» / «Загальна географія», Амстердам, 1650; у 18 ст. перекл. англ. та рос. мовами), К. Піттєра («Die Erdkunde im Verhältniss zur Natur und zur Geschichte des Menschen» / «Землезнавство відносно природи й історії людства», у 19-ти т., від 1817), Е. Реклю («Nouvelle géographie universelle: la terre et les hommes» / «Нова загальна географія: Земля і люди», т. 1–19, Париж, 1875–93; досі вважається класикою К.), М. Баранського («Экономическая география СССР», Москва; Ленинград, 1926), А. Геттнера («Die Geographie: Ihre Geschichte, ihre Wesen und ihre Methoden» / «Географія: її історія, сутність та методи», Бреслау, 1927 / та / «Vergleichende Länderkunde» / «Країнознавство Європи», т. 1–4, Ляйпциг; Берлін, 1933–35). В Україні К. досліджували П. Чубинський («Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край», т. 1–7, С.-Петербург, 1872–79), С. Рудницький («Основи землезнання України. Кн. 2. Антропогеографія України», Уж., 1926; низка дослідж. із політ. географії України), [В. Кубійович](#) («Географія українських і сумежних земель», Л., 1938; Краків; Л., 1943; один із фундаторів ЕУ). Лінгвіст. К. (Area Studies) – певна форма об'єднання різнобіч. знань про ту чи ін. країну, її культуру, мову, історію тощо. Зростає значення К. й у сфері дослідж. міжнар. екон. та політ. зв'язків. Країнозн. міжнар. дослідж. (International Studies) – важливий інструмент забезпечення ефективності й компетентності в міжнар. відносинах як на держ., так і на приват. рівнях. Інтенсив. розвиток туризму зумовив потребу в турист. (рекреац.) К., покликаному стати наук.

основою освоєння турист.-рекреац. ресурсів регіонів планети, забезпечувати інформацією про країни і регіони. Особл. місце в системі країнозн. дослідж. посідає воєнне К.

Осн. принципи сучас. К.: територіальність, комплексність, конкретність (у поєднанні з глобальністю), гуманістичність, екологічність. Сутність територіальності (регіоналізму) полягає в тому, що в межах певної країни (регіону) виникає специф. єдність і взаємодія природи, людини (суспільства) та її діяльності. Країна, як правило, є геопростор. утворенням взаємопов'яз. компонентів і процесів, якому притаманна відносна системна цілісність (але не закритість). Звідси випливає необхідність комплексності дослідж. об'єктивно існуючого систем. утворення, що базується на глибокому аналізі особливостей формування та функціонування у ньому явищ і процесів. Принцип комплексності передбачає всебічне вивчення конкрет. територій (регіонів). Протягом століть класичне К. саме так підходило до характеристики країн і регіонів. Проте за сучас. умов виникає необхідність доповнити «конкретність» дослідж. глобальністю, тобто обов'язк. зіставленням регіон., нац. та ін. процесів у країні зі станом світосистеми в цілому, оскільки за умов інформ.-технол. революції процеси та закономірності світ. господарства стають визначал. щодо систем нижчих ієрарх. рівнів. Гуманіст. принцип у К. передбачає всебічне висвітлення провід. ролі людини, умов і якості життя насел., стану культури й рівня сусп. організації народу в комплексі досліджув. проблем. Один із важливих принципів К. – екологічний. В умовах загрози екол. кризи людству доводиться вирішувати проблеми, пов'яз. не лише із захистом природи та рац. природокористування, а й оптимізації та збалансованості розвитку країн.

Завдання дослідж. у сучас. К. можуть бути як класичні, пов'яз. із виконанням просвітниць. та інформ. функцій, так і сучасні, актуальність і значення яких зростає в умовах зародження постіндустріал. (ноосфер.) цивілізації й набуття нової якості у взаємодії госп-в окремих країн і світ. господарства. Насамперед, це комплексні країнозн. дослідж. конструктив. спрямування для забезпечення потреб регіон. політики, район. планування, регіон. цільових програм збалансов. розвитку тощо; аналіт. праці, націлені на забезпечення зовн.-екон. відносин та геополіт. програм, пов'яз. із нац. інтересами тієї чи ін. держави; країнозн. інформ. розробки, покликані забезпечувати потреби внутр. та міжнар. туризму.

К. проводить комплексні регіон. дослідж. суспільно-екон. життя планети на макро- та мезорівнях. На макрорівні об'єктом його дослідж. є складна система, елементи якої – нац. господарства країн світу та недерж. утворення – взаємодіють між собою у різних формах. Згідно із законами міжнар. поділу праці ця система за умов глобалізації має тенденцію змінюватися із суспільно-екон. на суспільно-геогр. При цьому для сучас. світ. господарства характерні такі риси: нац. господарства множини країн світу, а також транснац. корпорації, світ. міста, регіон. інтеграц. утворення функціонують і розвиваються, використовуючи ресурсні можливості всієї геосистеми планети; у складі ресурс. бази господарства країн

світу поряд із землею, мінерал.-сировин., трудовими ресурсами та ресурсами капіталу, які були ключовими в індустріал. епоху розвитку світ. цивілізації, дедалі більшого значення набувають інтелектуал. ресурси людства та ресурси інформації; серед чинників екон. розвитку окремих країн і світу в цілому вирішал. значення набувають мобіл. фактори виробництва (рух капіталу, інновацій, інформації тощо); за умов інформ.-технол. революції в господарствах країн із розвинутими економіками відбувається з одного боку всебічне впровадження в екон. діяльність інформ. технологій та економіки знань, а з ін. – зростає доля зайнятих в обслуговуючих галузях, зрештою це змінює галуз. пропорції усього світ. господарства, зумовлює формування постіндустріал. інформ. суспільства; у міжнар. поділі праці у процесі інтернаціоналізації світ. господарства формуються транснац. корпорації та міжгалуз. функціон.-госп. системи, технол. та маркетинг. зв'язки яких стають глобальними. Проте опорним геопростор. каркасом системи світ. господарства виступають країни (переважно незалежні), кожна з яких має притаманне лише їй поєднання ресурс. і вироб. можливостей. Кожна з суверен. держав, як суб'єкт міжнар. права, захищає свою політ. незалежність і територ. цілісність, реалізує засади своєї нац. безпеки.

За умов нерівномірності розвитку господарства планети сучасне госп-во країн перебуває на різних стадіях і рівнях екон. розвитку, що зумовлює істотні відмінності в типології країн, а відтак і в методах їх країнозн. дослідж. На мезорівні об'єктами дослідж. К. є суспільно-геогр. системи країн (як правило, суверен. держав) різних типів. Вивчається стан і компонент. склад наявних екон. ресурсів і чинників розвитку: забезпеченість земел. та мінерал.-сировин. ресурсами, розміри та якісні характеристики трудових ресурсів, рівень накопичення фіз. й інтелектуал. капіталу, ефективність системи упр. в державі та менеджменту на різних рівнях. Враховується, що якісні характеристики трудових ресурсів, капіталу та менеджменту залежать переважно від стану регіон. культур. субстрату країни або регіону: особливостей етногенезу та етноекотології, реліг. ситуації, ментальності народів, рівня розвитку їхньої літ-ри, поезії, мистецтва тощо. Поряд із цим стан середовища визначається також істор. особливостями економіки держави, внутр.-політ. подіями, що відбуваються в ній, а також співвідношенням політ. сил, політ.-геогр. та геополіт. ситуацією в її відносинах із навколиш. світом.

На макрорівні наук. пошук у К. виходить із поєднання світосистем. та цивілізац. парадигм. Світосистемна парадигма з урахуванням глобалізації сусп. життя проявляється в розумінній усвідомленні взаємозв'язку, взаємозалежності країн, окремих люд. спільнот, видів господарювання, природокористування тощо. Глобалізації сприяють такі процеси, як рух капіталу та діяльність у фінанс. сфері, діяльність транснац. компаній, розвиток комунікацій та інформ. систем (супутник. зв'язок, електронна пошта, Інтернет), міжнар. туризм. Усе це спрощує комутативність між людьми, сприяє взаємопорозумінню. Цивілізац. парадигма передбачає дослідж. проблем окремих країн і регіонів, розглядаючи їх як сукупності способів буття і діяльності людей, що виражаються у матеріал. житті,

інтелектуал. рівні, морал. нормах, політ. і соц. відносинах.

К. використовує наук. апарат класич. суспільно-геогр. науки, а також наук. апарат багатьох суміж. наук. Це, насамперед, мікро- та макроекономіка, історія та географія культури, релігієзнавство й географія релігій, політ. географія та геополітика, теорія держави, госп., адм. та міжнар. право, теорія корпорацій, міжнар. екон. відносини й географія міжнар. екон. відносин та ін.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Мироненко Н. С. Страноведение: теория и методы. Москва, 2001;
2. Яценко Б. П., Бабарицька В. К. Країнознавство: Основи теорії. К., 2009;
3. Країнознавство: Підруч. К., 2009;
4. Антонюк Н. В., Мальська М. П., Занько Ю. С., Ганич Н. М. Теоретичні основи країнознавства. К., 2011;
5. Вишневська О. О., Парфіменко А. Ю., Сидоров В. І. Туристичне країнознавство: Підруч. Х., 2011.

Бібліографічний опис:

Країнознавство / Б. П. Яценко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-2657>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).